

КУПРЕШАНИ У ЛИЦИ, СЛАВОНИЈИ И ДАЛМАЦИЈИ

ЈОВО БАЛИЋ

Међу Србима који су се у другој половини шеснаестог и почетком седамнаестог века насељавали у Лику, Славонију и Далмацију било је и Купрешана, житеља Купрешке висоравни у југозападној Босни. Истовремено, са Купрешанима, у те пределе, присилом али и намамљивањем турских, а затим аустријских и млетачких власти досељавали су се и становници осталих крашких поља југозападне Босне – Гламочког, Ливањског и Дувањског и њихових рубних подручја. Тиме су и купрешки Срби, заједно са својим сународницима из југозападне Босне, били укључени у сеобе српскога народа коме је „прво турска, а потом угарска, млетачка и аустријска популациона политика наменила незахвалну улогу да учествује у насељавању, привредном оживљавању и одбрани делимично или потпуно опустелих пограничних области“.¹ Да се тада са Купрешке висоравни и околних простора југозападне Босне становништво насељавало у Лику, Славонију и Далмацију сведоче презимена Купрешанин, Шујица, Гламочлија, Граховљак, Јањанин, Прусац, која су, упркос прохујалим вековима, сачувала потврду о старом босанском завичају из кога се кренуло у сеобу.² То су презимена настала према именима места и крајева из којих су досељеници дошли у нове пределе, али и презимена која су они донели из ста- рог завичаја. Нека од тих презимена сачували су и њихови саплеменици у ста- ром завичају. Нађе се понегде, као у Лици, и понеки вис, речица, ливада, шума или испаша, чија су имена настала по презименима досељеника из југозападне Босне, а нека су пренета из старог завичаја.

1 Вojин С. Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију од йоћећика XVI до краја XVII века*, *Catena Mundi*, Књига I, Краљево–Београд, 1992, стр. 265.

2 Радослав М. Грујић, као и неки други истраживачи прошлости крајишних Срба поједине личке родове (породице) које се дуже времена јављају под истим именима назива племенима (Radoslav M. Grujić, *Plemenski rječnik ličko-krbavsko županije po službenim podacima krajem 1915. godine*, прештампано из *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*, XXI, Zagreb, 1917). Сроднике из једне лозе са истим презименом и истом крсном словом Боривоје Ж. Милојевић назива *погодицама*, а самостална домаћинства или самосталне породичне задруге из те лозе назива *кућама* (Боривоје Ж. Милојевић, *Купрешко, Вуковско, Равно и Гламочко љоље*, Српски етнографски зборник СКА, књ. 25, Насеља и порекло становништва, књ. 13, Београд, 1923). Сроднике који су за Грујића припадници истог племена, а за Милојевића породице, Миленко С. Филиповић назива родом који је „шира сродничка заједница коју чине по више породица или „кућа“ („домова“) које воде порекло од једног заједничког претка“ (Миленко С. Филиповић, *Човек међу људима*, Београд, 1991, стр. 91).

Предели југозападне Босне из којих су се Срби доселили у Лику, по рељефу и клими, што условљава начин живота, не разликују се много од старог завичаја.³ И у личким пределима на Велебиту нашли су сличну климу, простране шуме и испаше, где су могли на традиционални начин да организују живот.⁴ Ови предели пружали су им готово исте услове за живот. Тамо где су се насељавале целе породице, досељеници су били у прилици да, поред војничких обавеза према турској држави, на пустом земљишту бирају места на којима су заснивали насеља, и бар у почетку, док није било утицаја нове средине, граде куће и стаје и да као у старом завичају ограђују торојеве, обрађују земљу, развијају породичне задруге и сеоске заједнице.⁵ Поред ватре нових огњишта они су ту неговали и чували своју стару, босанску ношњу и обичаје донесене из старог краја као што је крсна слава.⁶ Сличне прилике дочекале су их и у Славонији, али и у Далмацији, премда су се предели и клима који су условљавали другачији начин живота у многоме разликовали.

Крајеви у које су се тада населили босански Срби углавном су били пусти. Турски упади у Лику и Крбаву, Далмацију и Славонију били су у то време чести, тако да се свуда осећала несигурност. Племићки поседи били су без заштите, а сељаци кметови на тим поседима нису могли мирно да живе и обрађују земљу. Староседелачко хrvatsko становништво захватио је *турски стварах*, па се масовно иселило у дубину Аустрије, у западну Мађарску, чак и у Чешку и Моравску.⁷ Један део становништва, посебно значајније породице, одселило се на јадранска острва, а део су Турци иселили на исток, у дубину своје територије.⁸ Део тог староседелачког хrvatskog становништва прешао је на ислам.⁹

И у новим пределима, у које су се насељавали купрешки Срби, и раније је било њихових сународника. Франачки хроничар Ајнхард помиње их на просторима Лике у првој половини деветог века, где су тада били под византијском влашћу, или чак имали неку врсту самосталности.¹⁰ Радослав Грујић указује на тврђење хrvatskog историчара Вјекослава Клајића да је Влаха (Срба, прим. Ј. Б.) било у Хrvatskoј у четрнаестом веку.¹¹ У историјским изво-

3 Јован Цвијић, *Карсна ћоља затадне Босне и Херцеговине*, Сабрана дела Јована Цвијића, књига 7, *Географија краса*, Београд, 1989, 71–97.

4 Видети: одредница Лика, проф. Ст. Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хrvatsко словеначка*, друга књига; *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Leksikografski zavod, Zagreb, MCMLXII.

5 Мишо Семјан, *Историја Крајиника и кућна задруга у ратној држави*, Споменик, САН, CVIII, нова серија 10, Београд, 1960, стр. 9–19.

6 Никола Беговић, *Живот Срба транничара*, Београд, 1986, стр. 57–71; Јово Бајић, *Крсна слава у Вуковску на Купрешкој висоравни*, Расковник, 57–58, Београд, 1969, стр. 40–53.

7 Само у Аустрији населило се око 60.000 бегунаца из Хrvatske и Славоније, у друге области одселило се више од десет хиљада људи, а хrvatska села остала су пуста, Војин С. Дабић, *Војна Крајина, Карловачки генералаш (1530–1746)*, Београд, 2000, стр. 17–20.

8 Radoslav M. Grujić, *Plemenski rječnik ličko-krbavsko županije po službenim podacima krajem 1915. godine*, прештампано из Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena, XXI, Zagreb, 1917, str 1.

9 Дабић, *исто дело*, 13.

10 Реља Новаковић, *Где се налазила Србија ог VII до XII века*, Београд, 1981, стр. 23–38.

11 Радослав М. Грујић, *Атологија српског народа у Хrvatskoј и Славонији*, Београд, 1989, стр. 16.

рима помињу се 1433. године прва српска „пастирска насеља из Босне по Лици и Велебиту, између Метка и Почитеља“.¹² На модрушком властелинству половином петнаестог века постојало је више сељака кметова са презименима Рашанин и Бошњак.¹³ У аустријским документима становници из западне, југозападне Босне и Цетинске крајине, који су се населили у Лику, називају се Servian sei Rasciani, или Срби – Рашани.¹⁴ Извори их још зову Власима, Морлацима, грчко-несједињенима, Расцијанима.¹⁵ Професор Василије Ђерић наводи више од триста прворазредних докумената мађарског и аустријског порекла као и докумената Римокатоличке цркве, насталих од 1447. до 1820. године, где се Срби који су живели на просторима данашње Хрватске називају својим правим српским именом.¹⁶

I

У једном делу хрватске историографије, али и у неким босанско-херцеговачким публикацијама из аустроугарског времена, јављале су се тврђење како православни Личани, али и Кордунаши, Банијци, Славонци и Далматинци нису били Срби, него некакви Власи који су, са турском војском, дошли из дубине Балкана. На сличан начин тумачено је и порекло босанско-херцеговачких Срба. У време аустроугарске анексије Босне и Херцеговине, учстало је објављивање квазинаучних радова, чије је писање тајно подстицала аустроугарска власт, где се босанско-херцеговачким Србима оспоравало старинство. Оваквом ставу супротставили су се српски научници, међу њима и др Јевто Дедијер, који је указао на то како се шире злонамерне тврђење да „у Босни и Херцеговини нема никако српског народа и да цијело православно становништво представља остатке Влаха или потомке румуњских досељеника. Те теорије су експлоатисали на разне начине сви политички фактори који су са православним дијелом становништва имали ма каква разрачунавања“.¹⁷ Већину становништва Босне и Херцеговине, како је тада тврдио Дедијер, чинили су старинци, кметови, а међу њима је било православних, католика и муслимана.¹⁸ Многе старе католичке породице претходно су биле правосла-

12 Рад. М. Грујић, *Босанска и херцеговачка насеља џо Хрвайској*, прештампано из календара „Просвјета“, 1941, стр. 1–2.

13 Дабић, *исто дело*, 17.

14 Аграп Каролји, „*Vlasti*“ који су се из околице бихаћке насељили конcem XVI vijeka, Glasnik Zemaljskog muzeja za BiH, 1890, knjiga III, str. 241.

15 Грабић, *Карловачко владичанство*, I, 75.

16 Вас. Ђерић, *O српском имену џо западнијем крајевима нашећа народа*, Београд, 1914, стр. 48–105.

17 „Несумњиво је, међутим, да у оваквом третирању овог важног научног проблема има много свјесног изопачивања истине и политичке демагогије. Данас се (почетком двадесетог века, прим. Ј. Б.) зна да су ту новинарску кампању подстакла два босанских чиновника који се само узгредно баве науком, и од којих је један измјерио неколико сељачких лубања, а други испитао неколико каравлашких Цигана. Наука је обојици изрекла свој коначни суд, који би за њих да имају осећања за истину могао бити фаталан.“ Др Јевто Дедијер, *Поријекло босанско-херцеговачкој становништву*, Преглед, Сарајево, 15. јануар, 1911, стр. 421–422.

18 *Исто*, 425.

вне,¹⁹ а међу босанско-херцеговачким старицима најмање је било католика.²⁰ Основу тога становништва чинили су православни старици, планинци, углавном сељаци, кметови. Било је доста породица које су се, да би сачувале веру и идентитет, из нижих, плоднијих преселиле у брдовите пределе.²¹ Своје ставове Јевто Дедијер је засновао на истраживањима порекла становништва и породица која су до тада била обављена у више места у Босни и Херцеговини, а резултати тих истраживања објављени су у едицији Насеља и порекло становништва Српског етнографског зборника.²²

Мишљење др Јевте Дедијера потврдио је касније и др Боривоје Ж. Милојевић, асистент Јована Цвијића и потоњи академик. Милојевић је током 1920. и 1921. године проучавао порекло становништва на сва три поља Купрешке висоравни (Купрешком, Вуковском и Равном) и на Гламочком пољу, а резултате истраживања објавио је 1923. године.²³ Према овим истраживањима, на Купрешкој висоравни је почетком двадесетих година двадесетог века било 15 староседелачких породица или, како би рекао Радослав Грујић, племена са 146 кућа (породица).²⁴ У неким од тих породица, као на пример код потомака доњовуковских Павловића, сачувало се предање да су ту од времена „када је овде било Немањића царство“.²⁵ У насељима на Гламочком пољу, одакле се такође селило у Лику, Славонију и Далмацију, било је још више староседелача: 86 породица, са 285 кућа.²⁶ Поред тога, Милојевић је на Купрешком, Вуковском и Равном пољу на Купрешкој висоравни нашао 19 породица са 69 кућа, које су се давно доселиле, а не знају одакле.²⁷ Међу таквим породицама могуће је да има и староседелачких које су овде од средњег века. На Гламочком пољу нађено је 10 породица, са 17 кућа за које се није знало када су се и одакле доселиле.²⁸ Било је породица које су се, захваљујући унутрашњим миграцијама, двадесетих година двадесетог века нашле на тадашњим својим кућиштима. На Купрешкој висоравни Милојевић је нашао 155 таквих породица са 353 куће,²⁹ а на Гламочком пољу 214 породица са 471 кућом.³⁰ Није искључено да је међу пресељеницима било и староседелаца. Из ближе и даље околине, западном, јужном и источном струјом, углавном у деветнаестом веку, на Купрешко, Вуковско, Равно и Гламочко поље населило се 387 породица које су тада живеле у 1317 кућа.³¹ Свега пет породица, са 28 кућа, водило је порекло из удаљених крајева (са Ибра, из Арнаутлука и из Турске).³²

19 *Историја*, 425.

20 *Историја*, 430.

21 *Историја*, 424–426.

22 *Историја*, 423–424.

23 Боривоје Ж. Милојевић, *Купрејско, Вуковско, Равно и Гламочко поље*, Српски етнографски зборник СКА, књ. 25, Насеља и порекло становништва, књ. 13, Београд, 1923.

24 Милојевић, *историја* дела, стр. 43.

25 *Историја*, 96.

26 *Историја*, 43–44.

27 *Историја*, 45.

28 *Историја*, 75.

29 *Историја*, 55–56.

30 *Историја*, 56–57.

31 *Историја*, 45–53.

32 *Историја*, 52.

Закључке до којих су дошли етногеографи потврдили су и касније откривени турски порески дефтери из шеснаестог века. У првим вековима турске владавине, на шта је указао др Милан Васић, а посебно у шеснаестом веку, на простору Босанске крајине, чију југозападну периферију чини и Купрешка висораван, десиле су се промене у саставу становништва, када се један део раселио, а други доселио, „тада је вршен и углавном завршен процес исламизације, па је и распоред становништва у вјерском погледу с краја XVI и почетком XVII вијека био веома близак данашњем“.³³ Изузетно су важни подаци из турских пореских дефтера на које се позива Васић, који потврђују да становништво, не толико од Купреса удаљеног Змијања и Купресу суседног Јања (данас простор општине Шипово), кога углавном чине Срби, није овамо дошло по успостављању турске власти, него је овде у истом саставу било и пре доласка Турака.³⁴ Старо становништво у Босанској крајини среће се под називом Власи, а под Власима, како тврди Васић, „у том времену и простору треба подразумијевати Србе“.³⁵ Касније су Мирослав Џаја и Крунослав Драгановић обелоданили четири турска дефтера пореских обvezника са Купрешке висоравни из 1489, 1516, 1528/1530. и 1574. године. На списковима су, како су то чинили Турци, навођена само имена пореских обvezника и њихових очева, а реч је о типичним влашким – српским именима која се срећу у то доба, као и данас, али међу њима има и муслиманских имена, уз која се често наводи и име оца хришћанина, што потврђује да је процес исламизације на Купресу тада почeo.³⁶

Доста светла на насеља, становништво и степен исламизације на Купрешкој висоравни, средином шеснаестог века, пружа турски попис Клишког санџака, где су убележени царски поседи (хасови), затим тимари истакнутих локалних турских ратника који су такође поседе имали на Купрешкој висоравни где су поименично пописане старешине домаћинстава која су плаћала порез. У том попису Купрешка висораван води се као посебна Купрешка нахија.³⁷ У нахији Купрес, на простору који је припадао царском хасу, пописана су села Шујица, Једнаци, Галичић, Рачић и Ограђе, Вуковско, Воденица Велешка са мезром Мочире, Дуга Польана и Куте, где је било укупно 98 кућа на основу чијих прихода се одређивала висина пореза. Од тога, 86 породица биле су хришћанске, а 12 је примило ислам.³⁸ Очеви шесторице домаћина муслиманских домаћинстава били су хришћани, петорица су имала и очеве муслимане, а уз име једног муслимана и мусиманског име његовог оца наводи се и име деде хришћа-

33 Dr Milan Vasić, *Etnička kretanja u Bosanskoj krajini u XVI vijeku*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1962, XIII, str. 233.

34 Vasić, *Etnička kretanja*, str. 244–247.

35 Vasić, *isto*, 248.

36 Џаја и Драгановић, уколико су их верно пренели, дошли су до Босанског дефтера из 1489, Дефтера Кадилука Неретве из 1516, Босанског дефтера из 1516. године, Босанског дефтера из 1528/1530. године где су пописани мартолоси насеља Шујица које се налази на југозападном рубном делу Купрешке висоравни и Дефтера Клишког санџака из 1574. године. Са закључцима са којима су они изашли анализирајући ове пописе не бисмо се могли сложити. Miroslav Džaja, *Sa Kupreške visoravni*, Otinovci – Kupres, 1970, са додатком Krunoslav Draganović, *Naselja i migracije na Kupresu*, str. 84–85, 317–331.

37 *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, Sarajevo, 2007, str. 31–33.

38 *Isčio*, 31–33.

нина.³⁹ У селима Шујица, Галичић, Рачић и Ограђе и Дугој Пољани биле су по две мусиманске куће, а у селу Воденица Велешка са мезром Мочире само једна, док су све три куће у мезри Куте биле мусиманске. Само два села, Једнаци и Вуковско била су хришћанска.⁴⁰ Забележена су и имена сеоских старешина. Кнез Вукић, син Војканов, налазио се на челу цемата кога су чинила села Шујица, Галичић, Рачић и Ограђе, а цемат примићура Радосава, сина Вукосавовог, чинили су село Вуковско, Воденица Велешка са мезром Мочире, Дуга Пољана и мезра Куте.⁴¹ Хришћани, белици пописаних породица, носе народна српска имена.⁴²

Староседелачко српско (влашко) становништво живело је у то време и на суседном Ливањском пољу, са кога се део становништва у шеснаестом веку такође одселио, што потврђује и занимљиво истраживање Душана М. Никића, који се бавио верском и етничком структуром хришћанског становништва ливањског краја у осамнаестом веку. Полазна основа Никићу били су извештаји велигодостојника Римокатоличке цркве, који су у то време деловали у југозападној Босни: Ивана Крститеља di Viterija из 1708. године, бискупа Павла Драгићевића из 1741. године и Маријана Богдановића из 1768. године. На основу тих пописа Никић закључује да су у седамнаестом веку, али и раније, на пространом Ливањском пољу и на његовим ободима углавном живели православни Срби и мусимани⁴³ и да су се римокатолици овамо почели досељавати из Далмације тек у осамнаестом веку.⁴⁴

II

Изгледа да су се Турци, запоседајући коначно Босанску крајину, прво учврстили у жупама Ускопљу и Рами. Тамо су, чини се, међу домаћим племством, кивном на краља Стефана Томашевића што је променио веру и прешао на римокатоличанство, и због старе мржње према Мађарима, који су се одједном појавили као браниоци босанске круне, нови освајачи нашли савезнике. Многим босанским племићима тада су били ближи Турци него римски папа и мађарски краљ. Неки представници тих племићких породица, да би сачували поседе и привилегије, прихватили су ислам.

Запосевши поједине делове Босне, како сматра Милан Васић, Турци су се задовољили „лаганим ширењем своје власти. Ово се односи, у првом реду, на планинско подручје западно од Горњег Брбаса, око Купреса, Гламоча и Ливна, те на подручје горње и средње Сане, око градова Кључа и Каменграда. Већином су то били ријетко настањени крајеви у којима је доминирала сточарска привреда и где Турцима није било тешко да путем компромиса са становништвом постигну одређени циљ. Завојење турске управе мирним путем није на том простору могло да доведе до већих и непосреднијих етничких про-

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Исто.

⁴² Исто.

⁴³ Душан М. Никић, Етничка и верска структура становништва у насељима Ливна од 1708. до 1768. године, Купрешки саборник, 2–3, Београд – Нови Сад, 2000, стр. 171–190.

⁴⁴ Исто, 188–189.

мјена. Старосједиоци су се, углавном задржали на својим земљиштима са истим или сличним обавезама према новој власти какве су били дужни да испуњавају припадници одређених категорија становништва у другим турским граничним областима“.⁴⁵

Турци нису имали великих тешкоћа да на освојеним планинским просторима Босанске крајине, па и Купрешке висоравни, успоставе своју власт, где су се лако споразумели са домаћим становништвом и његовим првацима.⁴⁶ Турска власт омогућавала је хришћанима, па и купрешким Србима, који су живели у пограничним деловима ове простране државе, да ступају у редове бројних турских војних и полувојних организација, као што су мартолоси, акинције, дервенције, војнуци, а неки од њих постајали су кнезови и примићури, па чак и земљопоседници, спахије.⁴⁷ Успостављен је поредак какав су Турци заводили и у осталим покрајинама своје простране државе. Пошто се и Купрешка висораван налази у граничном појасу и овде је нова власт домаће мушки хришћанско становништво почела да укључује у војну организацију, стварајући од њих граничаре, али и помоћне трупе које су са турском војском кретале у војне походе.

Мартолосе, ту стару војничку организацију, развијену још од времена Византије, Турци су и овде прилагодили својим потребама, створивши својеврсну милицију која је деловала на ограниченој простору, а чинило ју је домаће становништво, у прво време били су то углавном хришћани.⁴⁸ У насељима у којима су живели „они су обављали извесне послове попут кнезова и примићара као домаћи фактор турске власти. Уз њихову аистенцију вршени су пописи становништва, убирање пореза и други важни послови везани за терен. Били су обавезни да воде бригу за настањивање и оживљавање турских поседа и да спречавају рају у евентуалним покушајима да напусте или запусте обрадиве површине“.⁴⁹ Поверавани су им донекле и локални административни и судски послови, а обављали су и једну врсту полицијске службе, а у време војних похода ишли су са војском.⁵⁰

Ове формације биле су извиднице или претходнице турске војске када би кретала у веће походе према Млечанима и Аустријанцима или Мађарима. Често су имале улогу граничара или стражара, кад су упадали на територије других држава, а „привлачна снага обилне пљачке била је, без сумње, главни покретач офанзивних акција војнички организованих хришћана у турској служби“.⁵¹ Крајишки Срби, међу којима је, сигурно, било и Купрешана, упадали су у околину Сплита, Шибеника и неких других утврђених градова под млетачком контролом, опседали су град Јајце у време постојања Јајачке бановине док је у њему била хришћанска посада.⁵²

45 Vasić, *Etnička kretanja*, 235–236.

46 Vasić, 235–236.

47 Hamid Hadžibegić, *Glavarina u Osmanskoj državi*, Sarajevo, 1966, str. 20–38.

48 Milan Vasić, *Martolosi i jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo, 1967, str. 80.

49 *Историја*, 113.

50 *Историја*, 113.

51 *Историја*, 80.

52 *Историја*, 80–82.

Сачувао се дефтер (списак) мартолоса из села Вольица из 1528–1530. године. Атар овог села, са северних падина планине Радуше, на североисточном ободу Купрешке висоравни граничи се са атаром купрешког села Горње Вуковско. Вольице је тада имало 17 мартолоса. Један од њих Хусеин, син Вучине, прешао је на ислам, док су остали били хришћани.⁵³ У селу Привору, које се налазило у широј околини Вольице и Вуковска, и било посед рамских бегова Копчића, према дефтеру сачињеном у исто време, било је осам мартолоса од којих су тројица прешла на ислам, прихвативши владајућу веру.⁵⁴ На основу ова два документа, али и већ помињаних купрешких дефтера из шеснаестог века⁵⁵ може се закључити да је слично стање било и у осталим тадашњим купрешким насељима. Основни разлог због кога се тада прелазило на ислам и остављала прадедовска вера биле су привилегије које је пружала турска држава, која је поврх свега, мартолосе муслимани ослобађала плаћања пореза цизије (главарине) који су тада плаћали само хришћани.⁵⁶

Поред мартолоса домаћи хришћани били су и дервенције (чувари кланаца), омогућавали су безбедан пролазак путника и робе путевима који су пролазили кроз велике кланце и долине.⁵⁷ Кроз такве кланце пролазили су и путеви који су водили преко Купрешке висоравни. Сачувао се списак дервенција из села Шујице са југозападног руба Купрешке висоравни из 1528/1530. године на коме су 33 дервенције на челу са сеоским старешином (примићуром). Шујичани су обезбеђивали пут који је водио из централне Босне и долине Врбаса, преко Купрешке висоравни, и пролазио кроз кланац Стржањ, а одатле преко Круга и Ливањског поља према Сплиту.⁵⁸ Дервенцијским пословима купрешки Срби бавили су се и почетком осамнаестог века. О томе сведочи један докуменат из 1717. године, који је сачувала херцеговачка беговска породица Хасагић што је имала поседе у пределима Вуковска и Равног.⁵⁹ У тој исправи саопштава се да су дервенције из села Равног одржавале тада проходни пут који је водио поред Шујице.⁶⁰

Није искључено да је међу купрешким Србима у првим вековима турске владавине, било и акинција, припадника лаке коњице која је упадала у суседне аустријске и млетачке крајеве, чије су породице због учешћа у турском војсци биле ослобођене пореза.⁶¹ Служба у то време могла се наћи и међу војнуцима, које су чинили хришћани крећући у војне походе као

53 *Исјо*, 141.

54 *Исјо*, 151.

55 Džaja, *Sa Kupreške visoravni*, 322–331.

56 Hadžibegić, *Glavarina*, 1–12.

57 Hadžibegić, 34–36.

58 Džaja, 323–324.

59 Derviš Buturović, *Isprave spahijskih porodica iz nahije Neretve*, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, sv. VI–VII, 1956–57, Sarajevo, 1958, str. 249.

60 По свој прилици реч је о некада прометној саобраћајници која је водила од Горњег Вакуфа преко горњовуковског засеока Буђоваче, дном Вуковског поља уз северне падине Равашнице између Омара и Јаворног врха поред језера Турјаче, јужним делом Купрешког поља, преко Малована и Стржања. Равањске дервенције биле су дужне да зими забадају коле поред пута како би путници разазнавали правац којим намеравају да се крећу, *исјо*, 249.

61 Hadžibegić, 20.

коњовоци са својим коњима под самарима, спремни да по потреби преносе цабану за турску војску.⁶²

Међу хришћанима на које се ослањала турска власт било је и нахијских кнезова и примићура (сеоских старешина).⁶³ Међу кнежевима, какав је био случај са прецима данашњих Кнежића из Шеменовца, на западном делу Купрешког поља, који су пасали сабље и ишли са Турцима у ратове,⁶⁴ било је и спахија, о чему сведочи и један тursки дефтер из 1574. године у коме се помиње кнез Петар који је имао посед – чифлук.⁶⁵ Тај посед није се разликовао од чифлука чији су господари били Турци.

III

Турци су у пролеће 1527. године провалили у Крбаву и Лику где су освојили Удбину, Мрсић, Бунић, Пишаћ, Комић, Радуч, Ловињац, Могорић, Грачац, Канижу, Рибник, Нови, Јабланац, Перушић и Косић.⁶⁶ Турска граница ишла је од Оточца, преко Плитвица на Кореницу, а Ибрахим-паша утврдио је своје седиште у Удбини.⁶⁷ На пусте земље, са којих се становништво одавно раселило, Турци су почели да насељавају Србе, када су почеле да се формирају и прве српске насеобине у Лици.⁶⁸ Ова пресељавања, како наводи Грбић, обављана су понекада и под присилом.⁶⁹

Исељавања Срба са подручја југозападне Босне, па и са Купрешке висоравни било је и раније за време млетачко-турског рата који се водио од 1498. до 1503. године када су хиљаде хрватских староседелаца побегле на острва, а на пусте просторе које је контролисала Млетачка Република намамљени су Срби.⁷⁰ Досељавања на ове просторе забележена су између 1523. и 1527. године када је под млетачко окриље прешло више хиљада Срба, а досељавања је било и 1551. и 1557. године.⁷¹

И на граници према Аустрији и Мађарској, после победе у Мохачкој бици 1526. године, Турци су почели да нижу победе: 1527. године запосели су Обровац на Зрмањи, исте године заузели знатан део Лике са Удбином.⁷² Ускоро се усталила турска државна граница која је ишла од Оточца на Плитвице, а тадашњи тursки командант Ибрахим-паша своје седиште утврдио је у Удбини, и у

62 *Историја*, 20.

63 *Историја*, 28–32.

64 Милојевић, 64.

65 Дžаја, 330.

66 Грбић, *Карловачко владичанство*, I, 16

67 *Историја*, 16.

68 *Историја*, 16.

69 Грбић, 7.

70 Др Душан Љ. Кашић, *Срби и православље у сјеверној Далмацији*, Алманах Срби и православље у Далмацији и Дубровнику, Загреб, 1971, стр. 13.

71 *Историја*, 14–15.

72 Др Алекса Ивић, *Миграције Срба у Хрватску током 16., 17. и 18. столећа*, Српски етнографски зборник СКА, књ. XXVIII, Насеља и порекло становништва, књига 16, Суботица, 1923, стр. 27.

турским рукама ови крајеви су остали 160 година.⁷³ Већ следеће 1528. године Турци су извојевали нове победе, у њихове руке пали су Јајце и Бања Лука. Аустријанци су држали једино Бихаћ и Крупу на Уни.⁷⁴

Из западне и југозападне Босне кренуо је српски народ у сеобу на земљиште које је контролисала Аустрија.⁷⁵ Многобројне српске породице из југозападне Босне, Гламоча и Унца, предвођене сином гламочког војводе Владиславом Стипковићем, ступиле су 1530. године у додир са аустријским заповедником Бихаћа, и потом се населиле на Жумберку.⁷⁶ Друга сеоба уследила је 1538. године, организовао ју је војвода Вук Поповић родом из околине Ливна и Гламоча. Овога пута организовао је за сеобу и Србе из Цетињске крајине и одвео их до Жумберка, а заједно са њим сеобу су предводили и војвода Ресен Шишмановић и Јурај Радивојевић.⁷⁷ Било је случајева да је Аустрија настојала да од Турака са граничног подручја преотима мартолосе нудећи им веће плате, па је било прелажења и на аустријску страну.⁷⁸

Половином шеснаестог века, што потврђује турски попис Клишког санџака из 1550. године, део Лике који се налазио под турском влашћу био је ретко настањен због ратних пустошења и масовног расељавања.⁷⁹ То је био разлог што су Турци укинули Крчки санџак и његову територију припојили Клишком санџаку формираном 1537. године.⁸⁰ Испаше Плавно, Попине код Срба проглашене су за царске хасове.⁸¹ Већи делови Лике подељени су као тимари осамнаесторици турских спахија који су се истакли као војници и који су, поред личких поседа, имали тимаре и у другим деловима Клишког санџака – Далмацији и југозападној Босни. Њима је додељено педесетак мезри у Лици.⁸² Већину мезри, које су се налазиле у саставу тимара у Лици, напомиње се, обрађивали су људи који су долазили са стране, за неке мезре које се не обрађују каже се да се налазе на граници, или да се граниче са непријатељском територијом.⁸³ Међу осамнаест спахија који су имали тимаре у Лици био је један хришћанин, Гргур, који је имао тимаре и у осталим деловима Клишког санџака.⁸⁴ Поред тога, у овом попису убележено је и пет читлuka. Један од тих читлuka делили су војвода Драгоја и његов син Драгиша и бешлија (коњаник)

73 Гробић, *Карловачко владичанство*, I, стр. 16.

74 Ивић, *Миграције*, 27.

75 Са обе стране турско-аустријске границе простирали су се пусти предели, из којих се, због честих турских упада, иселио хрватски народ, па су и Турци и Аустријанци настојали да у те пределе насеље Србе мартолосе граничаре, нудећи им, свако за себе повластице када је реч о плаћању пореза и дајући им поседе на којима су они насељавали породице. Тако су се са две супротне стране границе, једни наспрам других нашли Срби из Босанске крајине, ратујући за две супротстављене државе и вере.

76 Ивић, *Миграције*, 28–82.

77 Др Алекса Ивић, *Из прошlosti Срба Жумберчана*, Споменик СКА, књ. LVIII, Суботица, 1923, стр. 1.

78 Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, str. 27–28.

79 *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, IX.

80 *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, IX.

81 *Истo*, 22.

82 *Истo*, 235, 257, 392, 399, 404, 408, 410, 411, 413, 415–416, 421, 425, 429.

83 *Истo*.

84 *Истo*, 419–422.

Алија, син Пробанова.⁸⁵ Једна мезра у близини Градачца била је власништво попа Степана.⁸⁶

Пресељавање Срба из југозападне Босне Турци су организовали и 1551. и 1577. године, нудећи им земљиште за насељавање и привилегије сличне онима које су им пружали Аустријанци. У сеоби 1551. године заједно са босанским насељеницима, стигле су и њихове породице, неколико хиљада људи са преко сто грла стоке.⁸⁷ Посебно је била значајна ова друга сеоба, из 1577. године када је Ферхад-паша обновио старе тврђаве Ловинац, Радуч, Враник, Медак, Рибник, Новак, Барлете, Могорић, Почитељ, Широки Турањ, Смиљанац, Подла-пац, Шитар и Перушић.⁸⁸ Попис који су аустријске власти обавиле у Лици и Крбави, пошто су Турци заувек пртерани из ових предела, обављен 1712. године показује међутим да су у то време ови предели били добро насељени.⁸⁹ Ово се десило због тога, како сматра Војин С. Дабић, што се већи део српског становништва у ослобођеној Лици самостално вратио на своја стара станишта на која су га првобитно населили Турци, а придружили су им се и нови досељеници пристигли из Босне. Међу тим становништвом било је и нешто покатоличених мусулмана, али и римокатолика које су овамо плански насељавали Римокатоличка црква и аустријска држава.⁹⁰

Срби су покренути на сеобу управо из југозападне Босне где се турска власт прво учврстила, и где су Турци успели да мирним путем домаће становништво укључе у полувојне и војне организације. Важну улогу у свему томе одиграво је и домаће племство које је прешло на ислам, попут предака ускопаљских (бугојанских) Сулејманпашића.⁹¹ Ту су и чувени Малкочи из доњег Ускопља, из околине Прусца, неколико војсковођа из ове породице истакло се у борбама против Млечана, Аустријанаца и Мађара.⁹² Међу војницима у њиховој војсци, међу акинцијама и мартолозима, могло је бити и хришћанских спахија, али и хришћана из ових крајева који су ишли у походе на Далмацију и Лику, били посада у утврђењима које су Турци заузели у Лици и који су добро познавали новоосвојене пределе.

Када је турска власт одлучила да у Лици формира војну крајину и да уз војнике хришћане насељи и њихове породице, народ је вероватно знао куда иде и шта га тамо чека, јер су поједини Купрешани, али и Срби из околних крајева као тursки војници, већ били у Лици. Нису само турска присила и агитација били одлучујући да део становништва са Купрешког поља, као и са осталих крашских поља, крене у сеобу. Био је ту и снажан демографски фактор. Крашка поља југозападне Босне могла су да исхране само ограничени број становништва које је живело у породичним задругама и где се рађало много деце.

85 *Историја*, 429.

86 *Историја*, 406.

87 Ивић, *Миграције*, 39.

88 *Историја*, 39–40.

89 Spisi Like i Krbave, Popis iz 1712, Hrvatski državni arhiv Zagreb, kutija 4.

90 Дабић, *Војна крајина*, Карловачки генералитет, 122.

91 Крајишник, *Омер-беј Сулејманпашић* српски језник, Голуб, Сомбор, 15/1899, стр. 232–234; Јово Бајић, *Српски језник Омер-беј Сулејманпашић–Десетогодишић*, предговор књизи Омер-бег Сулејманпашић–Деспотовић, *Српскију*, Београд, 2001, стр. 17.

92 Đoko Mazalić, *Biograd – Prusac, stari bosanski grad*, poseban отисак из Glasnika Zemaljskog музеја у Сарајеву, Сарајево, 1951, str. 158.

Кад дуже времена у овим крајевима није било ратних пустошења нити болештина попут куге, становништво се тако множило да га посна земља није могла исхранити. Поједине породице су се цепале, једни су се селили у околне крајеве, док су остали остајали на старим кућиштима. И те околности можда су искористили Турци када су покретали народ у Лику.

IV

Иако је од тих сеоба у Лику протекло неколико векова, поред унутрашњих пресељавања, поједини лички родови: Купрешанин, Шујица, Гламочлија, Граховљак, Јањанин, Прусац у својим презименима задржали су сећање на конкретно место из старог завичаја, из југозападне Босне. Сва су та места једно поред другог. Купрешани су, несумњиво, дошли са Купрешког поља где је насеље Купрес.⁹³ Године 1712. пописани су као становници насеља Медак код Госпића.⁹⁴ И у попису становника Лике и Крбаве који су обавиле аустријске власти 1712. године среће се неколико таквих презимена. Тако у попису породица које су насељене у Медаку, на почетку списка, срећемо Купрешане и Угарке, на списку пописаних крајишника у Висућу је презиме Шујчанин, а у Јошани – Граховац.⁹⁵ Према *Племенском рјечнику Личко-крабавске жујаније* Радослава М. Грујића, Купрешана је 1915. године било 36 кућа (породица) – 34 у Медаку и две у Радучу.⁹⁶ Купрешани су из свог старог завичаја, вероватно, донели и своју крсну славу Светог Николу.⁹⁷

И презиме Шујица недвосмислено указује на место из кога се род доселио у Лику. Шујице су такође стигле из југозападне Босне, са самог обода Купрешке висоравни и у старом завичају били су комшије Купрешана. По овом роду названо је село у коме су живели и оно се данас зове Шујица, испод села је малено крашко Шујичко поље између Купрешког и Дувањског поља. Кад га је обилазио 1660. године, Евлија Челебија бележи да су неки Шујичани, који су примили ислам, доспели на високе државне положаје у Турској царевини.⁹⁸ Стјепан Павичић наводи да почетком осамнаестог века живе у селу Врелу у зрмањском подручју.⁹⁹ Године 1915. било их је у Врелу 17 кућа.¹⁰⁰ Крсну славу, Светог Николу, по свој прилици, донели су из старог завичаја.¹⁰¹ Презиме Гламочлија сведочи да је род, који га носи, дошао у Лику из Гламоча, а славе Ђурђевдан и Николјдан.¹⁰² Успомену на стари завичај Босанско Грахово са Граховским пољем, чувају у свом племенском имену породице Граховац и

93 Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo, 1979, 134–136, 193; Боривоје Ж. Милојевић, 77–79

94 Pavičić, str. 213–214.

95 Spisi Like i Krbave, Popis iz 1712.

96 Grujić, *PlemenSKI rječnik*, str. 310.

97 Српска јелемена и крстна имена у Горњокарловачкој дујаџези, Шематизам српске православне дујаџезе Јорњо-карловачке 1883 ; Милан Радека, *Горња Крајина*. Карловачко владичанство, Загреб, 1975.

98 Evlija Čelebi, *Putopis*, 136–137.

99 Pavičić, *Sela i naselja u Lici*, str. 230.

100 Grujić, *PlemenSKI rječnik*.

101 Српска јелемена и крстна им имена; Радека, *Горња Крајина*.

102 Исто.

Граовац, које Грујић налази у Бунићу, Дубравама, Оточцу, Павловцу, Врепцу и Завођу (Павловац).¹⁰³ Више је породица досељених из ових предела у Лику са овим презименом што доказују и различите крсне славе: Свети Никола, Свети Ђорђе, Свети Јован Крститељ, Архијакон Стефан, Арханђел Михаило.¹⁰⁴ Међу досељеницима било је и оних са племенским презименом Јањанин досељеним из Јања, предела који се протеже северозападно од Купрешке висоравни (данас општина Шипово). Род Јањанин слави Светог Николу и Срђевдан.¹⁰⁵ Било је досељеника и из Прусаца,¹⁰⁶ места и предела који се протеже северно од Купреса и источно од Јања, о чему сведочи презиме Прусац и Прушевић, они су славили Светог Ђорђа.¹⁰⁷

Поред ових презимена, која на најдиректнији начин указују на места и крајеве југозападне Босне из којих су поједине породице дошли у Лику, постоје и нека карактеристична презимена која постоје и у старој постојбини, али и у Лици. Поједини родови и у Босни и у Лици задржали су исту крсну славу.

Занимљиво је и личко презиме Угарак. Милојевић налази у купрешком селу Кути 14 муслиманских кућа Угарака, за које каже да су староседеоци, и да нису били кметови, него су имали властиту земљу.¹⁰⁸ У Врепцу је почетком двадесетога века било шест кућа Угарака.¹⁰⁹ Крсна слава им је Свети Стеван.¹¹⁰ Карактеристично је и презиме Ждрал које Грујић сусреће у Личком Новом.¹¹¹ У селу Доњем Вуковску, засеоку Кудиљи, изнад сеоског гробља је у шуму зарасло селиште које се зове Ждралови доци, где је био посед на коме је живео род Ждрал, који је изумро или се негде одселио. Постоји и исламизовани огранак ове хришћанске породице, могли би то бити и бугојански бегови Ждраловићи.¹¹²

И Купрешани су се понашали као и остали исељеници, који, како је уочио Јован Цвијић, у нове пределе у које се селе „носе, као пуж кућицу, имена свога села, краја, потока, планине, кашто и целог предела и по њима називају исте предмете у новој области у којој су се населили“.¹¹³ На падинама Велебита нашли су се досељеници који су дошли из села Горњег или Доњег Малована или из Шузице испод планине Малован, која се уздиже на југозападном делу Купрешке висоравни. За ту планину у старом завичају везана је једна од најлепших српских народних балада Шујичкиња Мара.¹¹⁴ По тој купрешкој планини назван је и Малован – „горска коса на Велебиту, југоисточно од

103 Grujić, *Plemenski rječnik*.

104 Српска шемена и крсна им имена; Радека, *Горња Крајина*.

105 Испо.

106 Evlija Čelebi, 131–134.

107 Српска шемена и крсна им имена; Радека, *Горња Крајина*.

108 Милојевић, 85.

109 Grujić, *Plemenski rječnik*.

110 Српска шемена и крсна им имена; Радека, *Горња Крајина*.

111 Grujić, *Plemenski rječnik*.

112 Милан Карановић, *Испоријско-еїноїрафске цртице о жутама Рами и СкоЯу*, сепарат из Гласника Земаљског музеја, Сарајево, 1938, стр. 90.

113 Јован Цвијић, *Балканско јолуосирво*, Сабрана дела, књига 2, Београд, 1987, стр. 158.

114 Јово Бајић, *Балада „Шујичкиња Мара“ или „Грађа за леј српски роман“*, Српска зора, Книн, 7/1993, стр. 348–361.

Ваганског врха¹¹⁵. Према Грујићевом *Topografskom rječniku* срећемо још неколико топонима који подсећају на купрешке Маловчане. Тако у медачком насељу Брезлук постоји пањак Малованица, као и истоимена ораница у Медаку. У Читлуку постоје шума и ораница Малованица, а у Личком Новом, такође, ораница Малованица.¹¹⁶ И породица Купрешанин оставила је трага у локалној топографији Медака, где се у насељима помињу Купрешка бара, Купрешка лука (ливада), Купрешке ограде и Купрешкиња (ораница).¹¹⁷ Међу насељеницима Медака, поред Купрешана, било је и Гламочана по којима је добио име и медачки поток Гламочница који се улива у речицу Лику, а и један део Медака звао се Гламочница.¹¹⁸ И Граховљаци су оставили сличан траг у Лици, по племенском имену Граовцу назване су оранице Граовиште и Граовчево брдо у Радучу, затим врело Граховац, Граховчева пећина, ливада Граховиште, Граховчева ораница, Граховчева страна у пределу Широке Куле.¹¹⁹

Податке о породицама са презименом Купрешанин, Купреша и Купрешак, које су непосредно после Другог светског рата живеле у Лици, Банији и Кордуну садржи и *Лексик презимена Социјалистичке Републике Хрватске*, сачињен на основу података добијених у првом попису после Другог светског рата 1948. године.¹²⁰ И поред усташког геноцида који се десио током Другог светског рата, у то време у селу Папучи код Госпића живело је дванаест породица са укупно 63 члана које су носиле презиме Купрешанин,¹²¹ у селу Крушковцу, такође код Госпића, живело је десет породица са овим презименом са 57 чланова,¹²² а у госпићком селу Радуч било је 18 житеља са презименом Купрешанин у три породице,¹²³ а у Медаку је у две породице, у то време, живело осам чланова са презименом Купрешанин. У Брубању код Глине у Банији у две породице живело је девет особа са презименом Купрешчанин, док је у Оточицу постојала једна једночлана породица са презименом Купрешник.¹²⁴

Презимена Купрешанин и Шујица, или Шуица, зависно како је где забележено, прате се и у *Лексику имена Социјалистичке Републике Хрватске*. У три села у околини Градачца у Лици пописано је десет породица са 46 чланова који су носили презиме Шујица. У селу Отрићу 30 Шујица живело је у шест породица, у три породице у Гудурама живело их је 11 и у једној породици у селу Врело живело је шест чланова ове породице. У селу Шљивовцу код Вргинмоста на Кордуну живело је 12 породица Шујица са 61 чланом.¹²⁵

Према попису из 1948. године, како стоји у *Лексику презимена*, презиме Јањанин, настало према старом босанском завичају Јању, са којим се у свом северо-

¹¹⁵ Radoslav Grujić, *Topografski rječnik Gospočkog kotara*, preštampano iz 22. knjige Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena, Zagreb, 1917, str. 73.

¹¹⁶ Grujić, *Topografski rječnik Gospočkog kotara*.

¹¹⁷ Истио.

¹¹⁸ Истио.

¹¹⁹ Истио.

¹²⁰ Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske, Zagreb, 1976. (даље *Leksik prezimena*).

¹²¹ *Leksik prezimena*.

¹²² Истио.

¹²³ Истио.

¹²⁴ Истио.

¹²⁵ Истио.

западном делу граничи Купрешка висораван, најчешће се среће у Кордуну око Вргинмоста, где су се породице са овим презименом разгранале. У селу Блатући пописане су 23 породице са 96 чланова, у селу Маличка било је тада 48 чланова који су живели у десет породица, а у девет породица у Острошину живело је 39 чланова. У селу Козарцу живело је двоје људи са овим презименом који су овде били привремено. Породица са истим презименом било је и на Банији у околини Петриње. У Горњој Бачуги било је 13 домаћинстава са укупно 49 чланова, а у селу Мађари постојала је једна петочлана породица, а самаца са овим презименом било је и у Бачуги и Горњој Бачуги. Јуди са презименом Јањанин било је и у околини Глине, у Горњој Јами живела је једна четворочлана, а у Бијелим Водама једночлана породица. У Греди и Дречини Старој у околини Сиска живеле су троћлана и двочлана породица Јањанин. У селу Дубраве Доње код Огулина било је непосредно после Другог светског рата десет породица Јањанин са 60 чланова, док су у огулинском селу Јањани живеле три породице које су носиле ово презиме са 16 чланова.¹²⁶

Ово презиме записивано на Кордуну и Банији је и као Јањенин, а јавља се у селу Рујевац код Двора где је било 26 људи са овим презименом, који су живели у пет породица, у селу Трстеници био је 21 житељ у четири породице, у селима Перна и Славско Поље код Вргинмоста забележена је по једна четворочлана породица, у Топуском је била једна троћлана, а у Вргинмосту две породице са пет чланова. Самаца са овим презименом било је у Славском Пољу, Скакавцима код Карловца и у Суњи код Петриње. Било их је и у Војнићу у Лици где је пописана једна једночлана породица и један самац са привременим боравком.¹²⁷

Неке породице које су се у турско време иселиле из горњег дела слива реке Врбас из околине средњовековног града Биограда, који се у турско време звао Прусац, у новим крајевима назване су по граду Прусцу који је био одредница њиховог старог завичаја. Под тим презименом одржале су се и у време пописа 1948. године. У Горњем Класнићу код Глине на Банији било је осам породица Прусац са 53 члана, у глинским селима Брестику биле су две породице са по три члана, у Мајском Тртнику једна осмочлана, а у Влаховићу била је једна особа са овим презименом која је ту привремено боравила. У граду Карловцу живела је једна четворочлана породица.¹²⁸

Највише породице са презименом Гламочлија, у турско време досељених са Гламочког поља које се са западне стране граничи са Купрешком висоравни, у попису 1948. године пописано је на Кордуну у неким селима у околини Војнића. У селу Чатрља у четири породице живело је 37 житеља са овим презименом, у Дворишту једна четворочлана породица, и у Горњем Скраду једна троћлана. Већа скупина Гламочлија живела је тада и у селу Велики Градац код Глине у Банији где је у седам породица живело 29 људи. У Тремушњаку код Петриње у два домаћинства живело је осам Гламочлија и један самац, који је ту боравио привремено, а у Старом Прачну код Сиска једна двочлана породица.¹²⁹

126 *Исјо.*

127 *Исјо.*

128 *Исјо.*

129 *Исјо.*

Прва насеља српскога народа у Славонији настала су после пада Босне (1463) и угарско-турских сукоба који су потом уследили. У Славонији је тада деспот Вук Гргуревић (Змај Огњени Вук) од краља Матије Корвина добио град Белу Стену са неким мањим утврђењима са преко сто села.¹³⁰ Он је, упадајући са својом војском у Босну, стекао славу великог јунака, стигао је 1480. године под зидине Јајца, а одатле једном кренуо у централну Босну, када је попалио Сарајево.¹³¹ После турског освајања Београда (1521) и угарског пораза на Мохачу (1526) уследио је 1537. године Каџијанеров пораз, када је код Горјана, недалеко од Ђакова, погинуо и последњи српски деспот Павле Бакић.¹³²

Склањајући се испред Турака на своје поседе дубоко у Крањску и Штајерску, прво је из северне Хрватске и Славоније побегло племство кога су углавном чинили странци, који су повели мањи број својих кметова, док су остали народ препустили Турцима.¹³³ „Ретке су земље у југоисточној Европи“, подсећа Радован Самарџић, „које су, као хрватске, толико похаране приликом турских пљачкашких продора и освајачких похода, као што је редак народ, који се као хрватски, у толиком броју расуо по угарским и хрватским крајевима, понекада сасвим удаљеним“.¹³⁴ Позивајући се на хрватске историчаре Ферду Шишића и Тадију Смичилласа, Радован Самарџић наводи да тада у целој Хрватској није остало више од 3.000 породичних домаћинстава која су могла да плаћају порез.¹³⁵ Положај сељака у Хрватској, па и у Славонији, био је изузетно тежак, феудалци, углавном Мађари и Немци, били су сурови према својим кметовима, а међу сељацима се знало да је живот под турском управом много лакши, па су многи са олакшањем дочекали Турке, исказавши им своју лојалност. Да би олакшали свој положај, масовно су прелазили на ислам. Босански и смедеревски санџакбег обећали су домородачком становништву, које прихвати њихову власт, да ће остати мирни у својим селима.¹³⁶ Један докуменат загребачког бискупа Шимуна указује на то да је 1536. године око четрдесет хиљада хрватских старинача римокатолика преšло на ислам.¹³⁷

Нови муслимани су се концентрисали око тврђава са турском посадом у Пакрацу, Сирачу, Великој, Белој Стени, а сличне појаве забележене су око Брода, Ђакова и Градишке.¹³⁸ Овако масовни преласци на ислам створили су тешкоће турским властима, три четвртине становништва било је привилеговано, земља је била пуста, са мало правог сељачког становништва које би се

130 Радослав Грујић, *Айолођа српскога народа у Хрватској и Славонији*, Београд, 1989, стр. 88.

131 Радован Самарџић, *Срби у ратовима Турске до 1683. године*, *Историја српскога народа*, трећа књига, први том, Београд, 1993, стр. 128–129.

132 Самарџић, *Срби у ратовима Турске до 1683*, стр. 151–157.

133 Грујић, *Айолођа*, 89; Самарџић, *исто*, 101.

134 Самарџић, *исто* дело, 100.

135 *Исто*, 101.

136 Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију од йочејика XVI до краја XVII века*, 269.

137 Дабић, *исто* дело, 269; Кашић, *исто* дело, 12.

138 Др Душан Љ. Кашић, *Српска насеља и цркве у сјеверној Хрватској и Славонији*, Загреб, 1988, стр. 12.

бавило пољопривредом и од кога би се могао узимати порез.¹³⁹ Због тога се прибегло новим насељавањима.

Турци су почели да насељавају ове пределе Србима тек од 1537. године, када је створено краиште чији су становници добили влашки статус. Насељени су на пустим просторима где су подигли своја насеља и где су се бавили земљорадњом и гајењем стоке. Годишње је свака породица имала обавезу да плати по један дукат пореза и да бесплатно чува турску границу. Поред пореских олакшица имали су широку самоуправу, где су по обичајном праву организовали власт и бирали старешине.¹⁴⁰ Простор на коме су Срби формирали крајину назван је Мала Влашка, где су била и два муслиманска насеља (Бијела Стијена и Чакловац) и једно насеље у коме су живели Хрвати који се нису иселили, нити су примили ислам.¹⁴¹

Нове становнике у горњој Хрватској и Славонији Турци су насељавали по устаљеном начину, доводећи „много српскога народа из Босне и Србије, да им обрађују пусте земље и уједно буду војска на крајини. Зато, већ у другој половини XVI века, на географским мапама налазимо да се Славонија као и Срем назива Рашом („Rascia“, а касније „Rascia und Ratzen“), јер је српски народ у њој сачињавао главни етнички елемент“.¹⁴² Током времена простор од Пакраца до Пожешког поља и Суботског града па све до Воћина био је густо насељен, где су Турци, организујући своју власт, створили чазмански и пожешки санџак. Срби на том простору, организовани у шест војводлука, били су, под одређеним условима, и турски граничари.¹⁴³ У том пограничном појасу под турском влашћу, у доњој Славонији, формирана је српско-православна пожешка епархија која је била у саставу обновљене Пећке патријаршије.¹⁴⁴ Досељени Срби, способни за ратовање, били су укључени у турску пограничну војску „док су њихове породице обрађивале опустјеле пределе Славоније. 'Без крчевине нема очевине', говорили су тада досељени Срби. Дошљаци нису истискивали старинце, јер су дошли на пуста земљишта и попуњавали ове огромне популационе празнине. Досељени Срби нису, дакле, отели земљу од ранијег становништва које, видећи поступке својих господара, није имало снаге да сачека турске налете, већ се склонило у сигурније крајеве, а земљу оставило пусту. Сада је те земље било у изобиљу и за досељенике и за малобројне преостале старинце, који су их у својој неволи примили као сапатнике“.¹⁴⁵

После долaska Турака Славонија је била подељена на два дела. Турски део је допирао до реке Илове, а горња Славонија од реке Илове је била у саставу Аустрије. Тада је и Аустрија, по угледу на Турке 1579. године, са друге стране граничне линије, почела да формира своју војну крајину, која се ослањала на

139 Кашић, *испоје дело*, 12.

140 Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, 270–271.

141 Дабић, *испоје дело*, 271.

142 Грујић, *Ајолоја*, 90.

143 Рајко Л. Веселиновић, *Насељавање Срба уз словенско-хрватску границу до добијања пољопасишица*, *Историја српскога народа*, Трећа књига, Први том, Београд, 1993, стр. 435.

144 Рајко Л. Веселиновић, *Покрети и сеобе за време аустријској „другој“ ратуа 1593. до 1606. године*, *Историја српскога народа*, Трећа књига, Први том, Београд, 1993, стр. 445.

145 Кашић, *Српска насеља и цркве*, 13.

Србе.¹⁴⁶ Срби су на аустријску територију долазили сами у мањим групама, или су се покретали на сеобу после упада аустријске војске. Већих пресељавања било је после договора са српским црквеним првацима. Приликом пресељавања Србима је гарантован влашки статус и све оне привилегије које су имали на турској територији.¹⁴⁷

Српски народ насељен у оном делу Славоније који је био под Турцима, свестан своје прошлости, није лака срца служио Турке, увек се гледала згодна прилика да се пређе граница, и да се служи хришћанском владару, а „историјски споменици забележили су нам да је баш из срца Славоније, од Пожеге, Пакраца, Дарувара, као и из северних крајева, од Воћина, Слатине и Доњег Михољца много хиљада српског народа преселио се у ондашњу Горњу Славонију“.¹⁴⁸

После турског пораза под Бечом 1683. године, Аустријанци су 1684. године заузели Вировитицу, а 1685. Доњи Михољац, после прогонивања Турака из Будима 1686. године, а следеће 1687. године ослобођен је највећи део Северне Хрватске и Славоније, а затим су заузети Бачка, Срем и Београд. У аустријској војсци било је много Срба.¹⁴⁹ На просторима са којих су прогонивани Турци дешавале су се велике промене, становништво се расељавало. Потурчени хрватски староседеоци повукли су се са Турцима у Босну и неке друге крајеве у саставу Турске, а њихова насеља су опустела.¹⁵⁰ Због нових прилика и великих дажбина становништво Славоније почело се расељавати, када су аустријске власти увиделе да ће земља поново постати пуста, дали су сељацима нове повластице, тако да су ови крајеви поново почели да се насељавају.¹⁵¹ У овом новом насељавању Славоније најбројнији су били досељеници из Босне који су се углавном насељавали у опустеле пределе, а то насељавање почело је у пролеће 1692. године.¹⁵² Други велики талас досељеника из Босне стигао је после провале Еугена Савојског и аустријске војске у централну Босну, чији је циљ био да покрене хришћанско становништво за прелазак новоформиране границе на Сави и да се насељи у Славонију. Сматра се да је тада из Босне у Славонију пресељено око двадесет хиљада људи и да су се Срби заустављали у западним деловима Славоније.¹⁵³

Међу усељеницима у Славонију било је и Срба из југозападне Босне, па и са Купрешке висоравни, што сведоче и презимена Купрешанин, Прусац, Гламочак, Граховљак, Јањанин која се срећу и међу славонским Србима. Тешко је реконструисати исељеничке таласе из старог завичаја, и околности под којима

146 Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, 273; Рајко Л. Веселиновић, *Уређење аустријске војне крајине у Хрватској и Ђорђуј Славонији, Историја српског народа*, Трећа књига, Први том, Београд, 1993, стр. 441–444.

147 Дабић, *испољено дело*, 273.

148 Грујић, *Айолоја*, 90.

149 Рајко Л. Веселиновић, *Ог њораза турске војске код Беча до њада Београда 1683–1688, Историја српског народа*, Трећа књига, Први том, Београд, 1993, стр. 498–508; Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, 276–277.

150 Грујић, *Айолоја*, 91–92; Кашић, *Српска насеља и цркве*, 14–15.

151 Грујић, 91–94; Кашић, 14–17.

152 Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, 277.

153 Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, 276–277.

су се исељавања дешавала, али се по овим презименима може закључити да су исељавања захватала шире просторе.

Податке о сеобама Купрешана на почетку седамнаестог века, и померању ка Славонији, нуди и *Опширни попис Босанског санджака из 1604. године* где је пописано неколико насеља са називом Купрес која су насељили Купрешани. Тако у нахији Јајце забележена је махала Купрез где је пописано 17 муслимана пореских обvezника.¹⁵⁴ У нахији Бањалука помиње се мезра Гомионица, у чијем су саставу мезре Купрешан, Рујиште и Градачац. Мезра Купрешан је земин у поседу Алије, Ферхада и Арслана где су насељени хришћани: Вуксан, син Иванков, Гргор, син Вуков, Богдан, син Стипов, Новак пришац (дошљак), Иванко, син Иваниша, ту је и баштина Иваниша, сина Ђуре Матијашевог, која је у поседу Перка и чифлук Вранеша, сина Божиног.¹⁵⁵ Низводно у сливу Врбаса, иза нахије Бањалуке је нахија Кобаш, која мало низводније од Градишке излази на Саву. Недалеко од села Мачковица (данас Мачковац) била је махала Купрежани у којој су биле баштине 14 пореских обvezника, од тога четворица су били хришћани: Гргор, ковач, и његов син Иван, придошлица Милета и баштиници Дејан Дојчинов и Радован Иванов.¹⁵⁶

О насељеницима пореклом са Купрежке висоравни и њене непосредне околнине Јања и Пруса сведочи и *Шематизам Православне српске епархије Пакрачке за ћодину 1898.*, а посебно додатак *АЗБУЧНИ РЕГ ЈОРДИЧНИХ ИМЕНА У ЕПАРХИЈИ ПАКРАЧКОЈ СА КРСНИМ ИМЕНИМА*. Међу породичним именима, презименима, јесу и Купреш и Купрешан. Презиме Купреш јавља се у Сјеверинском превитерату у парохији Велика Петровица, славе Светога Јована, а у парохији Слобоштина јавља се крајем деветнаестог века породица Купрешан која слави Светога Николу. Поред старог купрешког завичаја који је оставил спомен у презименима неких породица славонских Срба, у Пакрачкој епархији срећемо и презиме Јањанин и Прусац која, такође, подсећају на истоимене старе босанске завичаје. У парохији Вуковје у Сјеверинском пропропретерату живела је породица Јањанин која је славила Светога Ђорђа, а у парохији и насељу Ровиште у Протопретерату бјеловарском живела је породица Прусац која је славила Михољдан.

Презиме Купрешанин забележено је и у књизи *Становништво Пожеге и околице 1700–1950* Јосипа Буторца, где су првенствено на основу архивске грађе праћене поједине породице, њихово гранање, пресељавање, а у неким случајевима и нестајање. У распону од два и по века овде се прати порекло становништва Пожеге и Пожешке котлине не само хrvatskoga него и srpskoga, nemackog, словачkог и mađarskog. У селу Новим Михаљевцима постојала је средином двадесетог века породица Купрешанин која се овамо 1945. године доселила из Аматоваца.¹⁵⁷ Буторац такође помиње Купрешане у селу Слобоштини и налази да су се они доселили 1930. године из села Пасиковаца.¹⁵⁸ И у пожешком селу Пасиковици, међу новим досељеницима, било је и оних са презиме-

154 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. I/2, Sarajevo, 2000, str. 410.

155 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. III, Sarajevo, 2000, str. 442.

156 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. III, Sarajevo, 2000, str. 485.

157 Josip Butorac, *Stanovništvo Požege i okolice*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Knjiga 43, Zagreb, 1967, str. 448.

158 Butorac, *usčuo gero*, 524.

ном Купрешанин, који су се овде, како тврди Буторац, доселили 1930. године.¹⁵⁹

Драгоцене податке о српском народу и српским породицама у Славонији пружа књига др Душана Љ. Кашића *Српска насеља и цркве у сјеверној Хрватској и Славонији* у којој се на основу обимне грађе, где су основа били стари аустријски пописи са краја седамнаестога и самог почетка осамнаестога века, наведена бројна имена и презимена домаћина појединих породица и породичних задруга. Презимена су углавном патронимска, а ређе топонимска, где је често презиме Босанац. Кашић се служио и каснијим пописима и шематизмима Српске цркве, користећи и податке пописа обављеног после Другог светског рата 1948. године. Кашић закључује да у „многим насељима данас нема ни трага од оних породица које налазимо у списковима пред готово триста година (из 1697, 1700, 1702. године), а да не говоримо о онима који су се ту били насељили сто педесет година приje њих“.¹⁶⁰ Међу тим презименима само на по једном месту сретамо она која указују да су породице које их носе пореклом из Купреса и Прусца или њихове ближе околине.¹⁶¹ У селу Дапчевици у парохији Велика Петровица, Кашић бележи презиме Купреш.¹⁶² О досељеницима из југозападне Босне, из непосредне и мало даље околине Купрешке висоравни, са Гламочког и Граховског поља, сведоче два топонима, два насеља у Малој Влашкој, заселак Гламочани у парохији Бијела¹⁶³ и место и парохија Граховљани.¹⁶⁴

Лексик презимена Социјалистичке Републике Хрватске сачувао је презимена људи који су се после Другог светског рата, 1948. године, затекли на подручју Славоније, северне Хрватске и Барање. У селу Боровцу код Новске, у две породице живело је осам чланова са презименом Купрешанин. У Вријесци Горњој, код Дарувара, живело је једночлано домаћинство са овим презименом, а у самом Дарувару једна тројчана породица. У исто време у Жупањи је постојала једна двочлана, а у Кутини једна једночлана породица са тим презименом. У Осијеку су живеле две породице са по три члана, а у селу Пискавици код Славонске Пожеге две породице са по три члана. У Миливојевцима код Славонске Пожеге постојала су два домаћинства у којима су живела по три члана ове породице, а у Чачинцима било је једночлано домаћинство са презименом Купрешанин, док су у Старим Јанковцима код Винковаца и Миливојевцима код Славонске Пожеге пописани и самци, који су овде боравили привремено. У Бабјаку код Нашица пописана је петочлана породица Купрешчанин, док је у Јагодњаку код Белог Манастира у Барањи пописано четворо људи са овим презименом који су живели у две породице.¹⁶⁵

И у Славонији досељеници пристигли из села Шузице на ободу Купрешке висоравни пописани су као Шуица и Шузица. Лексик презимена бележи две породице са девет чланова у селу Острву код Винковаца и по једну тројчлану

159 Исто, 525.

160 Др Душан Љ. Кашић, *Српска насеља и цркве у сјеверној Хрватској и Славонији*, Загреб, 1988, стр. 5.

161 Кашић, *Српска насеља и цркве*, 37.

162 Исто, 115.

163 Исто, 294.

164 Исто, 303–305.

165 Leksik prezimena.

породицу у Будимцима код Нашица, Галовцу код Бјеловара, Новим Богдановцима код Вировитице и у Винковцима. Једна двочлана породица са тим презименом живела је у Шодоловцима код Осијека, а једночланих породица и самаца било је у Крижевцима и Нуштару код Винковаца.¹⁶⁶

Презиме Јањанин је, према *Лексику презимена*, било и у Славонији. У Хрканивцима код Ђакова убележена је једна шесточлана породица, у Цабуни Новој код Вировитице биле су две породице са пет чланова, у Берку код Вуковара постојала је једна четврочлана породица, а у Јакшићима код Славонске Пожеге и Мирковцима забележен је по један самоц са овим презименом. Под презименом Јањенин у селу Рогожа код Гарешнице у време овог пописа биле су две породице са 16 чланова, а у гарешничком селу Ступовача у четири породице живело је десеторо Јањена. Истовремено, у Винковцима у три породице живело је шест чланова, у Вировитици једна једночлана породица.¹⁶⁷

Лексик презимена садржи породице са презименом Прусац у више места у горњој Хрватској и Славонији. У Доњим Андријевцима код Славонског Брода и Нуштару код Винковаца пописане су по једна шесточлана породица, у Бјеловару су живеле две трочлане породице са овим презименом. По једна двочлана породица била је у Белом Манастиру, Клокочевцу, Кобасичарима и Польчанима код Бјеловара.¹⁶⁸

Гlamочлија, који су у свом презимену чували успомену на свој стари завичај, Гlamочек поље у југозападној Босни, било је и у Славонији и северној Хрватској. У Новој Градишки, према попису из 1948. године, живела је једна четврочлана породица, у Лепоглави, Мирковцима код Винковаца и Првчи код Нове Градишке живела је по једна трочлана породица Гlamочлија.¹⁶⁹

VI

Најстарији историјски извори указују на присуство Срба у Далмацији.¹⁷⁰ Константин Порфирогенит тврди да је у десетом веку река Цетина, једним делом свога тока, представљала границу између Срба и Хрвата.¹⁷¹ И познији средњовековни извори помињу Србе у Далмацији везујући их за Јелену, сестру цара Душана, жену хрватског кнеза Младена Шубића, која је у неким градовима држала српску војну посаду коју је упутио њен брат, цар Душан.¹⁷² У то време Срби у северној Далмацији поред Крке подигли су још два манастира –

166 *Историја*

167 *Историја*.

168 *Историја*.

169 *Историја*.

170 Археолог Ђорђе Јанковић истраживао је током 1991, 1993. и 1994. године громиле у југозападној Босни и Книнској крајини, када је истражено 17 громила које представљају једну врсту гробалња, места на којима су спаљивани мртви. Јанковић је понудио археолошке доказе да су те громиле припадале Србима и да су настајале од четвртог до седмог века. Ђорђе Јанковић, *Српске Громиле*, Београд, 1998.

171 Константин Порфирогенит, *Спис о народима, Византијски извори за историју народа Југославије*, том II, Београд, 1959, стр. 35–36; Марко Јачов, *Сеоба Срба у Далмацију и Боку котарску кроз векове, Catena Mundi*, књига II, Београд–Краљево, 1993, стр. 242.

172 Јачов, *историја* гело, 242.

Крупу и Драговић.¹⁷³ Истовремено, као и у осталим областима према којима су се усмерили Турци, и у Далмацији је међу домаћим хрватским становништвом завладао страх, па се становништво масовно селило на оtoке и у Италију, остављајући пусте просторе.¹⁷⁴ Колике су биле размре те панике најбоље говори податак да је у задарском подручју, пре појаве „турског страха“ живело око 60.000 становника, којих је, после паничног расељавања, године 1525. остало свега око пет и по хиљада.¹⁷⁵ Само у Равним Котарима остало је 139 пустих села.¹⁷⁶ Турци нису запосели само градове Сплит, Задар и Шибеник и уски појас приобалног копна.

На пусте пределе Турци су из Босне насељавали Србе.¹⁷⁷ О том досељавању сличковито говори Бошко Десница подсећајући да је Босна „одувијек била велики резервоар који је давао људску принову опустошеној и расељеној Далмацији“.¹⁷⁸ И, како каже Десница, насељеници су у таласима долазили „у вријеме када је сусједна Босна почела да подлијеже под ударима завојевача. Од тада па све до Пожаревачког мира Далмација је била утока миграционског покрета, плитац на који се разлијевао вал ускомешаног и из корјена ишчупаног народа. Готово три вијека трајало је буркање, помјерање, потискивање, сударње, преполовљивање и ступање разних маса и група истог народа на узаном појасу далматинске земље“.¹⁷⁹ Нигде у то време, као на том далматинском подручју, „није било толико крви, насељавања и расељавања. Људи су живјели у вјечном покрету и страху... То је био живот непрекидне узбуне. ’С крвљу ручак, с крвљу вечера’“.¹⁸⁰ Почетком шеснаестог века на просторима Далмације које су држали Турци, населили су се Срби православне вере и једно време ту није било римокатолика.¹⁸¹

Слику друштвених прилика у Далмацији која је била под турском влашћу средином шеснаестог века пружа *Оширенчијији Клишкој санджаку из 1550. године*. Далмација је у то време била углавном православна земља у коју су се населили Срби са влашким статусом. Турска власт је била организована, простор подељен на нахије, одређене границе царских хасова и племићких поседа. Царски поседи (хасови) у нахијама Струмица, Плавно, Зрмања и Попина, Зрмања Истрија, Острвица Истрија и Буковица захватали су шездесетак села са око 600 домаћинстава са влашким статусом.¹⁸² Своје поседе (хасове) у Далмацији имао је и клишки сандакбег Ахмет-бег који је у нахијама: Змиње поље, Петрова гора, Петрово поље, Косово и Нечвен држао око хиљаду домаћинстава у 67 села са влашким статусом.¹⁸³ У овим хасовима било је око 450

173 Слободан Милеуснић, *Манасијир Крка*, Београд, 1994; Радослав М. Грујић, *Православна српска црква*, Крагујевац, 1989, стр. 160–161.

174 Јачов, *Сеоба Срба у Далмацију*, 242.

175 Јачов, *исјо*, 242.

176 *Исјо*, 243.

177 *Исјо*, 243.

178 Бошко Десница, *Стојан Јанковић и ускочка Далмација*, Београд, 1991, стр. 8.

179 Десница, *исјо* дело, 6.

180 Глигор Станојевић, *Далматинске крајине у XVIII вијеку*, Загреб, 1987, стр. 5–6.

181 Глигор Станојевић, *Југословенске земље у млеђачко-турским ратовима XVI–XVIII вијека*, Београд, 1970, стр. 47.

182 *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, str. 1–22.

183 *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, str. 69–90.

домаћинства у нахијама Сињ, Врхика, Петрово поље, Косово, и Петрова гора и Нечвен где су хришћани имали рајински статус.¹⁸⁴ На челу сеоских заједница били су хришћански примићури и кнезови. Већина насеља која се помињу у попису из 1550. године задражала су до данас своја имена. Турски пописивачи, пописујући пореске обvezниke, бележили су само њихова имена и имена њихових очева, без презимена. То су већином српска народна имена која се у то време срећу у турским пописима широм Босне па и у другим просторима насељеним Србима. Већина тих досељеника стигла је из Босне, а међу њима је, убеђени смо, било и Купрешана.

На узаном појасу уз море, уз неколико градова и Млечани су, угледајући се на Турке, почели да формирају своје краиште где су им главни ослонац били Срби, насељени у турским деловима Далмације. Значајан успех у привлачењу Срба са турске територије Млечани су постигли 1538. године када је из области између Бенковца и Книна на њихову територију прешло око 5.000 Срба, који су пребачени у Истру, где, због неповољне климе, нису могли опстати, па су се поново вратили на турску територију.¹⁸⁵ О тим покушајима стварања хришћанске крајине сведочи и млетачки представник Антонио Мулос, који је 1643. године обавестио своју владу да су морлаци (Срби) населили више од педесет села у којима је око 1800 људи, од тога око 800 способних за ратање.¹⁸⁶

Користећи се позицијама, оствареним у Кандијском (1645–1669) и Морејском рату (1684–1699), Млечани су успели да се „откину“ од уског приобаља и да прошире своју контролу у унутрашњост Далмације. Посебно значајан догађај представља освајање Книна из кога су 1688. године прогонени Турци. Нове просторе је ваљало насељити становништвом, за шта су се Млечани окретали Босни и Лици, користећи се разним методама довођења Срба. У време Бечког рата остали су лички Срби мирни, али су се у лето 1684. године устремили на њих котарски ускоци са циљем да их по сваку цену приволе на сеобу на млетачку територију. Развили су притом своје „методе домамљивања народа“ чиме су претходили пљачкашки походи котарских ускока, који су узнемиравали српско становништво на турским територијама, а турска држава била је у то време толико слаба да заштити своје поданике.¹⁸⁷ Из Лике и Крбаве за то време преселило се у Равне Котаре 586 српских породица, што је учињено како би се обезбедило право Млетачке Републике да држи подвелебитско подгорје.¹⁸⁸ Свој начин намамљивања поданика Млечани су применили и у Ђелају у западној Босни, где су упућени ускоци, чије су се вође договориле са ђелајским првацима у пролеће 1692. године да се на млетачко подручје пресели око пет хиљада Срба, а међу њима је било око 1300 мушкараца способних за војну службу. Они су се населили у Плавно, Зрмању, Пађане, Мокропоље и Отон.¹⁸⁹

Поједине српске породице из југозападне Босне па и са Купрешке висоравни, због близине границе, могле су се на млетачку територију исељавати и поје-

184 *Исто*, 91–107.

185 Јачов, *Сеобе Срба*, 243.

186 Јачов, *Сеобе Срба*, 243.

187 Десница, *Стојан Јанковић и ускочка Далмација*, 8.

188 Дабић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, 278–279.

189 Десница, *Стојан Јанковић и ускочка Далмација*, 8–10.

диначно. Најдуже за два дана и две ноћи могла се прећи млетачка граница са свом покретном имовином натовареном на коње и стоком. Али историјски извори углавном бележе сеобе са већим бројем породица. Има примера да су поједине сеобе предводили православни свештеници. Из ускопаљског краја крајем 1687. године преселио се већи број породица које је предводио православни свештеник Ђурађ.¹⁹⁰ Забележено је тако да се у Дицимо из ливањског краја крајем 1687. године населило пет православних породица које су такође предводили неименовани православни свештеници.¹⁹¹ Забележено је да се две године касније, крајем 1689. године, из Јања и из Челебића, са Ливањског поља у Петрово поље код Дрниша преселило 120 српских породица са 1200 људи од којих је трећина била способна за војску.¹⁹² Са Гламочког поља су се у Бискупију на Далматинском Косову населиле 34 породице са Гламочког поља.¹⁹³

Занимљив је поход Завише Јанковића који је са већим бројем ускока упао у Босну у лето 1695. године, попалио Кључ, заробио доста људи и запленио стоке, похарао ливањски крај, где је пред Ливном рањен. Затим је избио на Купрешко поље где је разбио једну јачу турску јединицу којом је командовао Исмаил-паша. Продро је у суседно Скопље до Пруска и Вакуфа где је побио много Турака.¹⁹⁴ Са њиме су се у Далмацију иселиле многе српске породице из ових крајева, па и са Купреса. Известан број тих породица са Ливањског и Купрешког поља провео је у Далмацију у лето 1695. године Антонио Канагети.¹⁹⁵

Већина српских далматинских презимена среће се и у југозападној и западној Босни, што значи да су се поједине породице цепале, да се нису све иселиле из Босне, многе од њих су знале за своје исељене сроднике, а неке су и одржавале контакте. Занимљив је пример Крстановића из книнског села Рамљана, где се јавља и презиме Купрешанин, за које Александар Бачко сматра да су се могли 1695. године доселити из купрешког села Равног, где је такође било Крстановића и са којима деле исту крсну славу Ђурђевдан.¹⁹⁶

Породице са презименом Купрешанин срећемо у книнским селима Рамљанима и Врбнику. У Рамљанима су 1924. године живеле четири, а у Врбнику шест породица са овим презименом, а и једни и други славили су Николјдан.¹⁹⁷ Док прота Сава Накићевић сматра да су се они населили у Далмацију у шеснаестом веку, Александар Бачко је уверен да се то десило после великог ускочког похода у Босанску крајину, у августу 1695. године.¹⁹⁸

190 Др Бошко Десница, *Историја котарских ускока, 1684–1749*, Свеска II, Београд, 1951, 201–202; Десница, *Спјајан Јанковић и ускочка Далмација, 179–180*.

191 Јачов, *Сеобе Срба у Далмацију*, 258; Александар Бачко, *Породице далматинских Срба*, Београд, 2008, стр. 12.

192 Бачко, *испољено дело*, 12.

193 Прота Сава Накићевић, *Книнска крајина*, Београд–Книн, 1990, стр, 39, 94–96; Бачко, 12.

194 Десница, *Историја котарских ускока*, II, 325–326; 333–335.

195 Јачов, 263; Бачко, 14.

196 Бачко, 242–243.

197 Накићевић, 114, 121; Бачко, 256.

198 Накићевић, 114, 121; Бачко, 256.

У време пописа становништва 1948. године у Киниској крајини презиме Купрешанин среће се на четири места. У селу Врбнику код Книна у седам породица пописана су 32 члана, а у Рамљанима било је 25 људи са овим презименом који су живели у четири породице. У Кину и селу Ковачићу код Книна пописивачи су затекли по једног Купрешанина који су овде дошли са стране и привремено боравили.¹⁹⁹

Српских породица са презименима изведеним по њиховом старом завичају Купресу, из кога су кренули у сеобу, било је и широм Босне што потврђују и Шематизам *Митрополије и архиђаконске дабро-босанске за годину 1882.*, где се сусреће презиме Купрес, Купрешак, Купрешевић.²⁰⁰ У Војводини, у Шајкашкој области у југозападној Бачкој забележена су презимена Купрешки, Купрошанин, Купрошчи, Купршан, Купршанин и Купршки.²⁰¹

199 Leksik prezimena.

200 Презиме Купрес, које слави Архиђакона Стефана забележено је у парохијама Босански Брод и Дервента II у Дерветском протопрезвитерату. Породице са презименима Купрешак, које славе Ђурђевдан живеле су у Гламочкој парохији Гламочког протопрезвитерата, Зеничкој парохији Зеничког протопрезвитерата, у Парохији Љуваша Варџарвакуфског протопрезвитерата и Парохији Тешањ у Тешањском протопрезвитерату. Породица Купрешак које су славиле Светога Јована Крститеља било је у парохијама Бараћи и Стројице у Герзовчком протопрезвитерату, Парохији Оборци у Бугојанској протопрезвитерату и Парохији Тешањ у Тешањском протопрезвитерату. Шематизам Митрополије дабро-босанске из 1882. године садржи и презиме Купрешковић у Парохији Церовица у Тешањском протопрезвитерату, Ђорђе Јањетов, Презимена Срба у Босни, Сомбор, 1993.

201 Бачко, 256.

Barren regions of Lika, northern Croatia and Slavonia, in the 16th and 17th centuries were populated mostly by the Serbs from Bosnia, and not by Vlach settlers of non-Slavic and Romanian descent brought from the depths of Serbian district of Raška. Bosnian Serbs were indigenous Serbs from southern Bosnia and Bosnian Frontier (Bosanska Krajina) who had lived in the area before the Turks arrived. There were people from the neighbouring plains of Duvno, Livno and Glamoč and their peripheries amongst those Serbs. They professed the Orthodox faith before, and after, the Turkish arrived.

The Serbs, who in the 16th century populated the uninhabited regions of Lika, Slavonia and Dalmatia which were also Turkish, Austrian and Venetian frontier zones, came to these deserted places that the Croats, fearing the Turks, had previously fled from. Here, the Serbs were given the status of free landowners and border guard. In their old Bosnian homeland already, the Turks included them in structures that they had established in other regions that they had previously conquered. They became martolosi, raiders and they also engaged in military campaigns in Dalmatia and Lika on the side of the Turkish army. Later, the Turks forced them to move, together with their womenfolk, children and livestock, to newly conquered, barren expanses of Lika, Slavonia and Dalmatia. In the new lands, enjoying tax relief and the status of yeomanry, they formed military borders. Emulating the Turks, the Austrians and the Venetians used various methods to lure the Serbs to their desolate pieces of land and offered them benefits that they had enjoyed under the Turks. The Serbs were given a chance to start a new life in these new lands, and to live like they had in their old homeland, by creating family cooperatives and village communities, professing their own faith, preserving their customs and costumes. They maintained the link with their old homeland, among other things, though family names and the names they gave to their villages, and surrounding heights, forests and fields which all reminded them of their old homes. Those names stood the test of time.

The families with the names of Kuprešanin, Šujičak, Janjanin, Glamočlja and Prusac were victims of the Ustasha genocide in Croatia and deportation from the country which started at the beginning of the 1990s after the creation of the independent state of Croatia.